

ერეკლე II-ის ურთიერთობა მუსლიმურ
სახანოებთან 1783-1786 წლებში

RELATIONS OF EREKLE II WITH THE MUSLIM
KHANATES IN 1783-1786

აპოლონ თაბუაშვილი

Apolon Tabuashvili

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ერეკლე II, სახანოები, მდინარე
არაქსი, მფარველობა

Keywords: Erekle II, Khanate, Araks River, Protectorate

ქართლ-კახეთის სამეფოს გავლენა, როგორც ცნობილია, მეზობელ მუსლიმურ სახანოზე ვრცელდებოდა. რაც შეეხება მდინარე არაქსის სამხრეთით მდებარე სახანოებს, ქართული სამეფოს მათთან ურთიერთობის დეტალები სრულყოფილად შესწავლილი არ არის. საზღვარსა და სხვა მცირე მფლობელები ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-ს პატივისცემის ნიშნად ხშირად გამორჩეულ საჩუქრებს უგზავნიდნენ. ჩრდილოეთ ირანის დასახელებული სახანოებიდან 1780-იან წლებში გამორჩეული იყო ხოის სახანო, რომლის მფლობელმა – ახმედ ხანმა 1783 წლის პირველ ნახევარში თავრიზის ხანთან ერთად ურმიის სახანო დალაშქრა და იქ საკუთარი გავლენა განამტკიცა. თავის მხრივ, ეკონომიკური თავალსაზრისით რეგიონში გამორჩეულ ქალაქს წარმოადგენდა თავრიზი, რომლის ხანს მარანდა და მარადაც ემორჩილებოდა.

დასახელებულ სახანოებთან ქართველი მეფის ურთიერთობის შესასწავლად საინტერესოა საარქივო მონაცემები. ისტორიული საბუთებით დასტურდება, რომ იმ პერიოდში ყარაბაღის ხან იბრეიმს და ერეკლეს დაუპატიმრებიათ ყარადაღის ხანი. შესაბამისად, ყარადაღის სახანო მოკავშირეებს – იბრეიმ ხანსა და ერეკლეს – დაემორჩილა. 1783 წელს კი ხოის მფლობელ ახმედ ხანს თავრიზის დაკავება განუზრახავს, რისთვისაც დახმარების თხოვნით ერეკლესათვის მიუმართავს. დახმარების სანაცვლოდ ახმედ ხანი ქართველ მეფეს ერთჯერადად საკმაოდ სოლიდურ თანხას – 17 000 თუმანს სთავაზობდა, ხოლო თავრიზის დაუფლების შემდგომ ხარკის სახით ყოველწლიურად 8000 თუმნის გადახდის პირობას დებდა. თავის მხრივ, არდებილის საკმაოდ სუსტი ხანი ერეკლეს მოკავშირე ყარაბაღის მფლობელ იბრეიმ ხანთან ახლო კავშირში იმყოფებოდა.

პარალელურად, 1783 წლის გაზაფხულიდან რუსეთის მთავრობამ მიზნად დაისახა, ერეკლე II-ის დახმარებით, ჩრდილოეთ ირანის სახანოების მფარველობაში მიღება. რაღა

თქმა უნდა, რუსეთის პოლიტიკა ეწინააღმდეგებოდა ერეკლე II-ის ინტერესებს. შესაბამისად, ქართველი მეფე ფრთხილად მოქმედებდა და აყოვნებდა რუსეთის იმპერიის მოხელეების მიერ „არდიბეჟანის ხანებთან“ გაგზავნილი წერილების ადრესატებამდე მისვლას. 1783 წლის შემოდგომაზე კავკასიის ხაზის მთავარსარდალი, პავლე პოტიომკინი, დაუფარავ საყვედურს გამოთქვამდა ქართველი მეფის მიმართ, რომელიც დუმდა „არდიბეჟანელი ხანების საქმეზე“.

საარქივო მასალითვე დასტურდება, რომ თავდაპირველი თავშეკავების მიუხედავად, 1784 წლის იანვრიდან ერეკლე II-მ რუსეთის სასარგებლოდ დაიწყო მოქმედება. მისი რჩევით, ყარაბაღისა და ხოის ხანებმა თავისი წარმომადგენლები გაგზავნეს რუსეთში და იმპერატორის მფარველობაში მიღება ითხოვეს.

სწორედ აღნიშნულმა პოლიტიკურმა აქტიურობამ ოსმალეთის მთავრობა განსაკუთრებით შეაშფოთა. შესაბამისად, ოსმალებმა, ერთი მხრივ, დასახელებული ხანების გადაბირება დაიწყეს, ხოლო მეორე მხრივ, მაქსიმალურად გაზარდეს წნეხი ქართლ-კახეთის სამეფოზე. შედეგად, 1785-1786 წლებში ერეკლე II-მ არა მხოლოდ დაკარგა გავლენა მუსლიმ სახანოებზე, არამედ სამეფოს მდგომარეობა უკიდურესად გართულდა.

ერეკლესთან დაახლოებული ყარსის ფაშა ქართველ მეფეს ურჩევდა, რომ უარი ეთქვა რეგიონში რუსეთის იმპერიის სასარგებლო პოლიტიკის გატარებაზე. კერძოდ, ერეკლეს უნდა აეღო ვალდებულება, რომ საქართველოში არ შემოვიდოდა დამატებითი რუსული ჯარი, აქ მყოფი ორი ბატალიონი მხოლოდ თავდაცვითი მიზნებით გამოეყენებინა და რუსული ჯარით არ შეეცია „არდიბეჟანის ხანებისათვის“. ყარსის ფაშას თქმით, ამ შემთხვევაში თურქულ მხარესთან საზავო შეთანხმების დადება შესაძლებელი იყო.

რთული მდგომარეობიდან გამომდინარე, 1786 წლის სექტემბერში ერეკლე II ოსმალურ პირობებს დასთანხმდა და ახალციხის ფაშასთან ხელშეკრულება გააფორმა. აღნიშნული

შეთანხმების შედეგად ერეკლე II-მ რეალურად „არდიბეჟანის ხანების“ მიმართ რუსული პოლიტიკის გატარებაზე უარი განაცხადა.

ლიტერატურა:

ბურნაშვი, ს. (2020). პოლკ. სტეფან ბურნაშვიის სამი ნაშრომი კავკასიის შესახებ. რუსულიდან თარგმნა, გამოკვლევა, განმარტებები და საძიებლები დაურთო დავით მერკვილაძემ. თბილისი: გამომცემლობა არტანუჯი.

გამრეკელი, ვ. (1991). Межкавказские политические и торговые связи Восточной Грузии (Конец 60-х -начало 90-х годов XVIII в.). Документы и материалы. Сост. В.Н. Гамрекели. I Выпуск. Тбилиси: Мецниереба.

გამრეკელი, ვ. (1980). Межкавказские политические и торговые связи Восточной Грузии (Конец 60-х – начало 90-х годов XVIII в.). Документы и материалы. Сост. В.Н. Гамрекели. II Выпуск.Тбилиси: Мецниереба.

ცაგარელი, ა. – Цагарели, А. (1901). Новые материалы для жизнеописания и деятельности С. Д. Бурнашева, бывшего в Грузии с 1783 по 1787 г. Собрал и издал с приложением карт, портретом и факсимиле С. Н. Бурнашев. Под редакцией А. А. Цагарели. С.-Петербург: Государственная типография

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. H-2300.

საქართველოს ეროვნული არქივი. 1449 ფონდი, საბუთი № 2950, 2951, 2978.

The influence of the Kingdom of Kartli-Kakheti, as it is known, extended to the neighboring Muslim Khanates. As for the khanates south of the Araks River, the details of the Georgian kingdom's ties with them have not been fully studied. It has been emphasized only that the rulers of Tabriz, Urmia, Khoi, Karadagh often sent special

gifts to the king Erekle II of Kartli-Kakheti as a sign of respect. Among the so-called khanates of northern Iran in the 1780s was the Khoi Khanate, whose ruler, Ahmed Khan, invaded the Khanate of Urmia in the first half of 1783, together with the Khan of Tabriz, and strengthened his influence there. For its part, from an economic point of view, the most prominent city in the region was Tabriz, which for a long time was ruled by Marand and Marāgha.

Archival data are interesting for studying the relations of the Georgian king with the mentioned khanates. Historical documents confirm that Karabagh's khan Ibrahim and Erekle arrested Karadagh's khan. In 1783, Ahmed Khan, the ruler of Khoi, intended to capture Tabriz, for which he appealed to Erekle for help. In exchange for the aid, Ahmed Khan offered the Georgian king a lump sum of 17,000 tumans, and promised to pay 8,000 tumans a year in tribute after the conquest of Tabriz. For his part, the rather weak khan of Ardabil was in close contact with Ibrahim Khan, Erekle's ally and ruler of Karabakh.

At the same time, from the spring of 1783, the Russian government intended, with the help of Erekle II, to take over the Khanates of northern Iran. Of course, Russian policy was in conflict with the interests of Erekle II. Accordingly, the Georgian king acted cautiously and delayed the arrival of letters sent by the officials of the Russian Empire to the "Khans of Ardibezhan". In the autumn of 1783, the commander-in-chief of the Caucasus Line, Pavel Potyomkin, openly rebuked the Georgian king, who was silent on the "case of the Ardibezhan Khans."

The archival material also confirms that despite the initial restraint, from January 1784 Erekle II began to act in favor of Russia. On his advice the khans of Karabakh and Khoi sent their representatives to Russia and asked to be received under the patronage of the emperor.

It was this political activism that particularly alarmed the Ottoman government. Consequently, the Ottomans, on the one hand, began to lure the named Khans, and on the other hand, to increase

the pressure on the Kingdom of Kartli-Kakheti. As a result, in 1785-1786, Erekle II not only lost influence over the Muslim khanates, but the state of the kingdom became extremely complicated.

Pasha of Kars, close to Erekle, advised the Georgian king to abandon the beneficial policies of the Russian Empire in the region. In particular, Erekle should have made a commitment not to send additional Russian troops to Georgia, to use the two battalions here only for defensive purposes, and not to attack the Russian army “for the time of Ardibejan.” According to Kars Pasha, in this case it was possible to conclude a peace agreement with the Turkish side.

Due to the difficult situation, in September 1786 Erekle II agreed to the Ottoman conditions and signed an agreement with Pasha of Akhaltsikhe. As a result of this agreement, Erekle II actually refused to pursue a Russian policy towards the “Ardibezhan Khans”.

References:

Burnashev, S. (2020). Three works by Stephan Burnashev about the Caucasus. Translation from Russian into Georgian, introductory article, commentary and index of names of David Merkviladze. Tbilis: ARTA-NUJI Publishers.

Gamrekeli, V. (1980). Inter-Caucasian political and trade relations of Eastern Georgia (Late 60s – early 90s of the 18th century). Documents and materials. Comp. V. N. Gamrekeli. I part. Tbilisi: Metsniereba.

Gamrekeli, V. (1991). Inter-Caucasian political and trade relations of Eastern Georgia (Late 60s – early 90s of the 18th century). Documents and materials. Comp. V. N. Gamrekeli. II part. Tbilisi: Metsniereba.

Tsagareli, A. (1901). New materials for the biography and activities of S. D. Burnashev, who was in Georgia from 1783 to 1787. Collected and published with maps, a portrait and a facsimile by S. N. Burnashev. Edited by A. A. Tsagareli. St. Petersburg: State Printing House.

Korneli Kekelidze Georgian National Center of Manuscripts. H-2300.

National Archives of Georgia. 1449 Fund, Document № 2950, 2951, 2978.